

כ ל עדה בישראל מביאה עמה עושר רב של תרבות ססגונית המיוחדת לה, שיכולה לשמש השראה יצירתית מיוחדת במינה. הדוגמה הבולטת לכך היא עבודתה של שרה לוי-תנאי, שייסדה את תיאטרון-מחול ענבל ויצרה מחול אמנותי היונק משורשים אתניים עמוקים. רות אשל הולכת גם היא בדרך זו בעבודתה עם להקת אסקסטה (השם אסקסטה [Eskesta] באמהאית פירושו "ריקוד כתפיים", שהוא האיפיון הבולט ביותר בריקודים האתיופיים). הקשר שלה עם העדה האתיופית החל ב-1991.

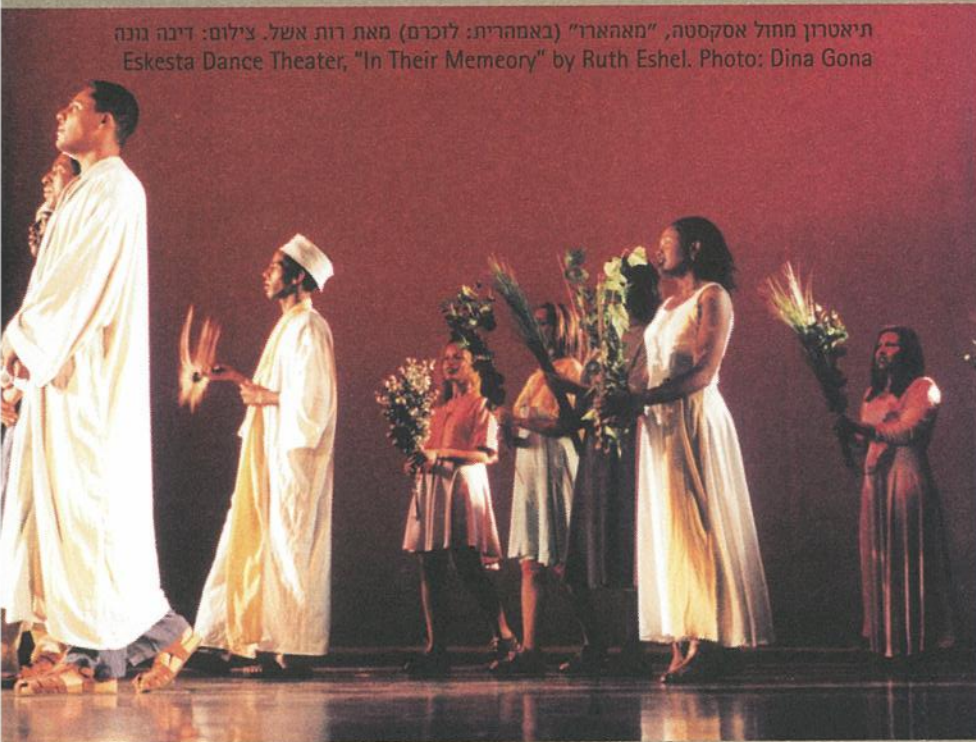
גילה מולידאנו

להקת אסקסטה: מחול אמנותי בהשראת פולקלור אתיופי

לשמש חומר גלם ליצירה אמנותית בעתיד. כך נולדה המחשבה, שאולי כדאי לנסות להקים להקה. מדי פעם פנתה אשל לאחד הגברים שרקדו נפלא בחתונות והעלתה בפניו את הרעיון. המילה "להקה" קסמה להם. הם דמיינו להקה, כפי שרואים בקלטות המיובאות מאתיופיה של תוכניות טלוויזיה של ריקודים אתיופיים, להקה שתופיע בארץ בחתונות. אבל ברגע שהבינו שזוהי פעילות אמנותית, בתשלום סמלי בלבד, הם איבדו את העניין. מדי פעם הביאה אשל לסטודיו שלה רקדן שבלט בריקוד שלו בחתונה. "כאשר ביקשתי שיאלתר על פי הנחיותי על חומר תנועתי שלו - כמו שימוש גדול יותר בחלל או בגבהים שונים - הפך אותו רקדן נפלא לחסר ביטחון, כמו נעשה משותק. הוא היה זקוק לתמיכה של הקהילה". מאחר שפולקלור נטו לא עניין אותה, וכסף לא היה לה - ויתרה על הרעיון להקים להקה עם בוגרים.

באותה שנה הייתי מנהלת הספרייה למחול בבית אריאלה ונשאר לרשותנו תקציב מיוחד למחקר של אחת מהעדות בישראל. הצעתי לרות שתעשה מחקר על אחת העדות והיא בחרה בעדה האתיופית, אולי משום שעבודותיה היו קשורות תמיד לחומרים טבעיים - לפולחן, לאדמה. היה זה לאחר מבצע שלמה וברחבי הארץ הוקמו אתרי קרוונים רבים. אשל יצרה קשרים והוזמנה לחתונות ולאיירועים שונים של העדה האתיופית. במשך שנתיים אספה מאמרים וצילמה בווידיאו עשרות שעות של בני העדה, שאותם העבירה לספרייה למחול הסרטים כללו כל דבר המאפיין את חייהם של בני העדה הנעשה תוך כדי תנועה - אם הנושאת את תינוקה בתוך מעטפת בד צמודה לגבה; נשים עושות עבודות יד; טקסים דתיים; וכמובן ריקודים - מתוך ידיעה שכל זה יוכל

תיאטרון מחול אסקסטה, "מאהארו" (באמהרית: לזכרם) מאת רות אשל. צילום: דינה גונה
Eskesta Dance Theater, "In Their Memory" by Ruth Eshel. Photo: Dina Gona

כעבור חצי שעה הביא קומץ ילדים. היו עוד מפגשים כאלה ולבסוף הרמתי ידיים. זה היה השיעור הראשון שלי בבעיית העמידה בלוח זמנים, שהיתה אחת הבעיות הרבות שנתקלתי בהן. והיו עוד מפגשים מרתקים עם בני העדה, אבל לא כאן המקום להרחיב את היריעה".

ב-1991, בעקבות פרסום הספר על התפתחות

ולהסיעם לאולם החזרות. "הגעתי לפני הזמן והאוטובוס כבר המתין. אנחנו מחכים ומחכים ואין איש - לא הבחור ולא הילדים. תוך שאני מתחננת בפני נהג האוטובוס שלא יעזוב את האתר, אני רואה את הבחור צועד בנחת, לובש חולצה לבנה מגוהצת למשעי כמו ביום טוב, מברך את העוברים ושבים, נעצר ומפטפט. רגוע, רגוע... כשהגיע אמר לנו, 'עכשיו אני הולך לאסוף את הילדים', ונעלם.

אולי בהשראת ההצלחה של שלמה גרוניך עם ילדים אתיופים, החליטה אשל לנסות עם ילדים באתר הקרוונים נווה-כרמל. לנושא נרתמה גם חיה סבן, הממונה מטעם עיריית חיפה על להקות פולקלור. העירייה שילמה כסף לבחור מבני העדה כדי שידאג לכנס את הילדים מהקרוונים, להעלותם לאוטובוס

תיאטרון מחול אסקסטה, "קדוש, קדוש" - ליתורגיה. צילום: דינה גונה
Eskesta Dance Theater, "Holy, Holy" - Liturgy. Photo: Dina Gona

המחול בארץ, הוזמנה אשל להרצות על מחול במסגרת החוג ללימודים רב-תחומיים באוניברסיטת חיפה. ב-1994 פתחה באוניברסיטה קורס מעשי בשם "קומפוזיציה בתנועה", קורס בסיסי בכוריאוגרפיה, שיכול לענות על צרכים של סטודנטים מחוגים שונים כמו תיאטרון, חינוך, אמנות, יצירה, מוסיקה וכדומה. באוניברסיטת חיפה לומדים יותר ממאתיים סטודנטים יוצאי אתיופיה.

בסמסטר החורף של 1995 נרשמו לקורס ארבעה בחורים ממוצא אתיופי: זנה אדחנני, שמואל ברו, טספחון אלמו וגטו מסאי. שלושה מהם היו מהחוג לתיאטרון באוניברסיטה. "בשיעור הם לא פעלו לפי הנחיותי ועשו מה שהם רוצים, אבל היה קסם רב באיכות התנועה שלהם והם הקרינו אמת פנימית של תום, במובן הכי חיובי. ידעתי שאלה הרקדנים היצירתיים שחיפשתי. אבל עמדתי בפני דילמה פנימית. היה לי הדחף לעשות את זה, ועם זאת חששתי מהזמן והאנרגיה שתגזול הלהקה". אבל הרקדנים נדלקו לרעיון וביקשו לא לדחות זאת. הם הביאו חברים שלהם, שהיו יושבים על ספסלים צמודים לקיר בסטודיו ביחידה לחינוך גופני ומסתכלים על האימפרוביזציות שעשו הארבעה. הסטודיו הפך לתחנת רכבת ולמקום מפגש לסטודנטים ממוצא אתיופי. הם באו, צחקו והלכו. בנות הגיעו עם חצאיות צמודות קצרצרות ונעלי פלספורמה גבוהות והיו יושבות במשך החזרות דבוקות לכיסא, מסתכלות ולא מעזות להצטרף לרוקדים. כך זה התחיל. מאלה שהמשיכו הורכבה הקבוצה הראשונה ובה חמש בנות ושבעה בחורים. מרבית הקבוצה המשיכה עד שחבריה סיימו את לימודיהם באוניברסיטה ביוני 1999. הרקדנים לא הגיעו באופן סדיר לחזרות, משום שלדבריהם היו חייבים לעבוד לפרנסתם. האוניברסיטה החלה לסייע והרקדנים קיבלו מלגות חודשיות. בשלב הבא הוכרה פעילות הלהקה כקורס אקדמי עם נקודות. הבכורה התקיימה בסוף סמסטר

האביב (1996) בהופעה בפני חבר הנאמנים של האוניברסיטה. בחופשת הפסח של סמסטר האביב (1996) הזמין חיים שירן את אסקסטה לתת חזרה פתוחה על בימת ענבל. באותה חזרה נכחה גם נציגה של הגויינט. הסתבר שהגויינט התכוון לשלוח את להקת הכוכבים האתיופית מבאר-שבע לפסטיבל בינלאומי לשירה יהודית בפרץ (יוני 1996). אבל לדברי הנציגה, אי אפשר היה לארגן משמעת של זמן

ונוכחות עם הלהקה מבאר-שבע ולחכן אותה לנסיעה. וכך נסעה אסקסטה לפרץ והופיעה במסגרת הפסטיבל.

המטרה בהקמת הלהקה היתה ליצור מחול אמנותי בהשראת תרבות העדה. כדי להבין את התהליך מפולקלור אתיופי למחול אמנותי בהשראתו, צריך להקדיש כמה מילים לריקוד

האתיופי: ישנו הריקוד האמהארי של בני השבט, שאותו רוקדים היהודים שהגיעו מאיזור גונדר, וישנו הריקוד הטגרני, שרוקדים היהודים שהגיעו מאיזור טיגרי, שרובו מצוי כיום באריתריה. לכל שבט יש ריקוד אחד בולט. אפשר לראות ריקודים אלה בעיקר בחתונות העדה. אלה ריקודים עם מבנה ברור וצעדים אופייניים. הריקוד

תיאטרון מחול אסקסטה, "אינ'גרת האהבה" מאת בוריס צ'קשירן. רקדנים: סברנה אסרסאי וסיסאי מניואב. צילום: דינה גונה
Esketa Dance Theater, "Injeera of Love" by Boris Caksiran. Dancers: Sabarina Aorasay & Sissay Meniwab. Photo: Dina Gona

מוסיקלי, כדי לא להיסחף לפתרונות מוכרים. גם התאורה היתה מעט חשוכה כדי להקל על ההקשבה פנימה. הבנים היו מרוכזים ונפלאים אבל לבנות המופנמות היה קשה. אחרי שלושה חודשים של אימפרוביזציות פקעה סבלנותם. הם דרשו להעמיד את הריקודים "כמו בקלטות בטלוויזיה". זה עמד ממש על סף הכרזת מרד. תהליך האימפרוביזציות נקטע ואשל בנתה מחרוזת של ריקודים קצרים ופשוטים, שהשתמשו בתנועה הטבעית שלהם. המשפטים התנועתיים מווינו וחלק מהם פותח בעדינות. אחר כך תוכננה בקווים כללים הכוריאוגרפיה בחלל. בתוך המסגרת המוכתבת נשאר מקום לאלתור של הרקדן סביב הנושא התנועתי שיועד לו. העבודה בשני הסמסטרים הראשונים עם הקבוצה הראשונה סבבה כולה סביב שני נושאים עיקריים: תפילות במחול - מחולות עדינים ופשוטים המורכבים מתנועות המלוות

הראשונה היתה להרחיב את השפה התנועטית על ידי תנועות יומיומיות, שיש בהן פוטנציאל של חומר גלם למחול אמנותי. היה ברור שווירטואוזיות הכתפיים תמצא את דרכה הטבעית החוצה. בשיעורים במסגרת הקורס לקומפוזיציה התברר, שהנחיות מופשטות העוסקות בחלל, זמן, כוח וכדומה, לא מדברות אל הרקדנים ממוצא אתיופי. לכן תורגמו ההנחיות המופשטות לסצנה סיפורית הלוקחה מתרבות העדה. למשל, במקום תרגיל של פיתוח תנועה בגבהים, התלמידים התבקשו לדמיין שהם טובלים בנהר לצורכי טהרה, כמו באתיופיה, תוך שהם יורדים נמוך לקרקעית הנהר ואחר כך קמים או קופצים תוך כדי תפילה. כדי להתרחק מחומרים תנועתיים מוכרים הם עבדו בשקט ללא ליווי

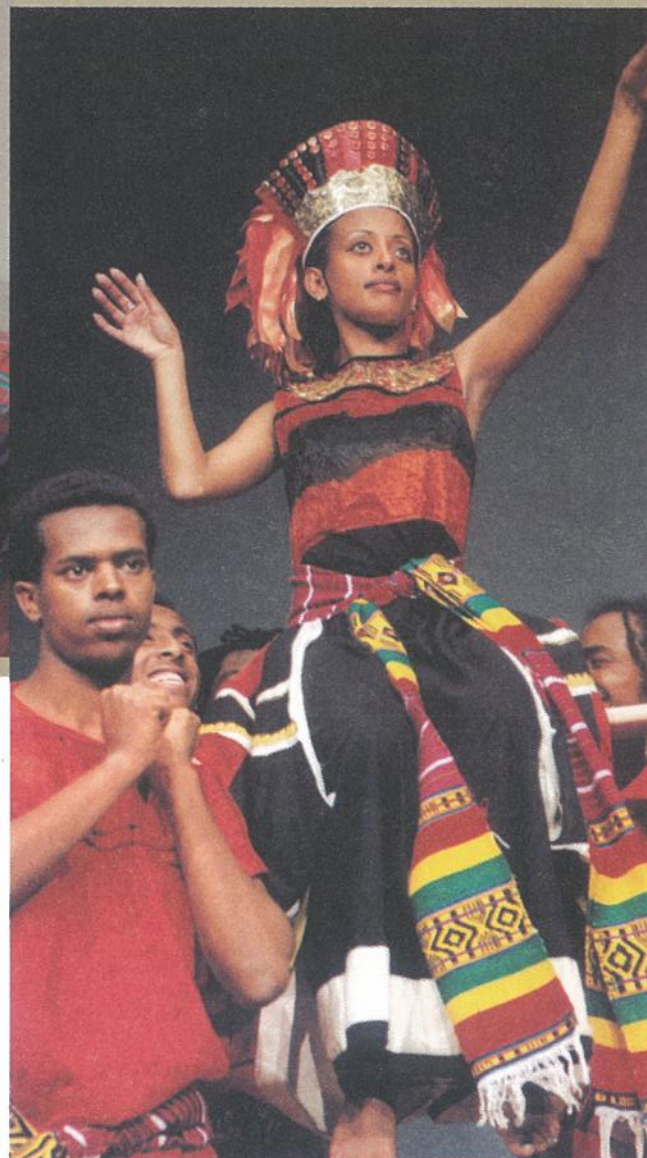
האמהארי מאופיין בריקודי כתפיים ווירטואוזיים, והריקוד הטגריני הוא בעיקרו ריקוד מעגל עם ריקוד כתפיים מאופק. הריקוד האמהארי עבר תהליך התאמה לבמה ולטעם התיירותי באתיופיה ואפשר לראותו בקלטות וידיאו המשווקות בארץ של מופעים בטלוויזיה האתיופית. בקלטות האלה, מה שנשאר מהריקוד האמהארי זו תזמורת של מוסיקאים היושבים על הבמה ומנגנים בקראר (מעין נבל קטן), מסנקו (כלי עם מיתר אחד דומה לעוד), ואשיט (חליל) וקאבארו (תוף). לכלים האותנטיים האלה נוסף בדרך כלל אורגן חשמלי. זמר או זמרת מככבים וקבוצה של 3-4 רקדנים באים מצדי הבמה למרכז לכמה דקות, עושים אימפרוביזציה של ריקודי כתפיים וחוזרים לצדי הבמה. השירים מתחלפים אבל האימפרוביזציה של הריקוד נשארת ברובה זהה כל המופע. המבנה המקורי של הריקוד נעלם, ומה שנשאר זו הדגמת הווירטואוזיות של הכתפיים. נקודת המוצא בעבודה עם הלהקה לא היתה אותם שני ריקודים עממיים, שתחומים מאוד מבחינת המגוון התנועתי. לכן, המשימה

למעלה: תיאטרון מחול אסקסטה, "אינג'רת האהבה" מאת בוריס צ'קשירן.
רקדן: אבי אלמו. צילום: דינה גולה

Above: Eskesta Dance Theater, "Injeera of Love" by Boris Caksiran. Dancer: Avi Alamo. Photo: Dina Gona

מימין: תיאטרון מחול אסקסטה, "אינג'רת האהבה" מאת בוריס צ'קשירן. רקדנים: דין חנוך לוי ואבי גולה. צילום: דינה גולה
Right: Eskesta Dance Theater, "Injeera of Love" by Boris Caksiran. Dancers: Avi Gola & Din Hanoch. Photo: Dina Gona

הריקודים והמוסיקה הם אמהאריים. הקיים ירמיהו פיקאדו בא לאוניברסיטה ולימד תפילות בשפת הגעז - שפה עתיקה שאינה מדוברת. לאחרונה הצטרפה לעבודת המחקר מרגרט חיון, מומחית לשפת הגעז, שמתרגמת את התפילות. הלהקה נוהגת לשלב כמה תפילות בתוכניות שלה. הילדים ממוצא אתיופי לפעמים מגחכים במבוכה, מתביישים, והמבוגרים בקהל מזילים דמעות. בזכות התפילות הוזמנה אסקסטה להופיע בפסטיבל למוסיקה בראוואנה ביולי 98, ולפני כמה חודשים חזרה מפסטיבל בינלאומי לשירה דתית בגרמניה.

ההרכב הראשון של הלהקה סיים את הלימודים ביוני 99. הבנים התגייסו והבנות התפזרו ברחבי הארץ. "יש תמיד משהו עצוב בפרידה", אומרת אשל, "אבל במקרה הזה העצבות נמהלה גם בתחושת הקלה. היו בעיות מאוד קשות מבחינת העמידה בלוח זמנים ואחריות. אם בעוד 20 שנה יעשו סרט על אסקסטה, הסיפור האמיתי והמרתק הוא לא מה שהיה על הבמה, אלא סוג הבעיות שמאחורי הקלעים".

בשנה האחרונה יש ללהקה הרכב חדש. הרקדנים החדשים למדו את הרפרטואר של הלהקה הקודמת, הוסיפו חומרים חדשים ורעננות משלהם. הבמאי ומעצב התלבושת בוריס צ'קשירין, שעבד באולפן אזורי למחול - מתניס אשר, יצר עבודה עם הלהקה. הוא הכין הפקה מרהיבה של אגדה אוניברסלית בנוסח אתיופי המספרת על כוחה של האהבה. באגדה זו, נער אתיופי יוצא לעולמות קסומים בחיפוש אחרי אינג'רת (מעין פיתה) האהבה, כדי להציל את חייה של חיה אהובה. כמו באגדות, כשהחיה נוגסת מהאינג'רה היא הופכת לנערה יפיפייה והאגדה מסתיימת בחתונה, לפי מיטב מסורת ריקודי הכתפיים. בסוף נובמבר תצלם הטלוויזיה החינוכית את אגדת "אינג'רת האהבה" בביצוע להקת אסקסטה.

ביקשו לעסוק בכך. הם הקליטו את הסיפורים האישיים שלהם מהמסע וכך נולדו הנושאים שבהם החליטו לטפל. העבודה מסתיימת בתפילות אותנטיות של אבל - "מהארר" ו"אמלכה" (מקביל ל"קדיש") - לזכרם של אלה שלא עמד להם כוחם לסיים את המסע, או "לחצות את הנהר", לפי מסורת העדה. גם הפעם תכננה טלי יצחקי את התלבושות ויחיאל אורגל עיצב את התאורה. שנתיים מאוחר יותר צילמה הטלוויזיה החינוכית קטעים משתי התוכניות הראשונות. הסרט, "כיסופים", בן 24 דקות, וביים אותו ז'קי ברקן.

הלהקה מופיעה בממוצע פעמיים בחודש. הקהל הישראלי הוותיק, ה"פרינג'ים" (כפי שמכנים אותם בני העדה האתיופית), מקבלים את הלהקה בהתלהבות. אצל העדה האתיופית העניין מורכב יותר. מרבית הצעירים מאוד נלהבים בגלל המראה המקצועי של הלהקה והמיוזוג בין המסורת לגישות עכשוויות במחול. לעומת זאת, יש רבים הטוענים שמה שאסקסטה עושה אינו מחול אתיופי. הם שואלים: "מהיכן כל

התנועות המוזרות האלה" - הכוונה לחומרים התנועתיים שנולדו מתוך האימפרוביזציות. כמובן שהריקודים שונים לגמרי ממה שרואים בקלטות הטלוויזיה האתיופית. היו רקדנים בלהקה שהתקשו לעמוד מול הביקורת והיו זקוקים לחיזוקים. הם צפו בסרטים על עבודתו של אלון איילי בהשראת ריקודי כושים ושמעו הרבה על עבודתה של שרה לוי-תנאי, שנתקלה בבעיות דומות אצל העדה התימנית בשנים הראשונות של להקת ענבל. כאשר הופיעה הלהקה באתיופיה בחגיגות ה-50 למדינת ישראל, היא התקבלה בהתלהבות גדולה. הקהל היה פתוח וסקרן למשהו חדש. במקביל לחיפושים התנועתיים

מקדישה הלהקה זמן רב ללימוד התפילות של ביתא-ישראל. הנכס התרבותי הגדול של בית ישראל הוא התפילות, כי הרי

את התפילות וכן מתנועות של הבעה אישית של כל אחד מהרקדנים; וריקודי הכתפיים - מחולות עליונים המדגישים את טכניקת הכתפיים. חלקם ריקודים מופשטים עם חפצים, כמו ריקוד עם מקלות, צירה (מקל עם זנב סוס), סלסלות, אבל גם ריקוד עם סיפור קטן, כמו ריקוד ה"חיזורים" של הבנים אחרי הבנות באמצעות הכתפיים הרוקדות. בעוד שבאימפרוביזציה עשו דברים מאוד מורכבים, הסתבר שקשה לקבוצה לעבוד באוניסונו. התנועה נולדת אצל הרקדנים בטבעיות והם אינם מודעים לצורתה. היו גם קשיים של זיכרון והתמצאות בחלל מוכתב של שינוי כיוונים, או קשיים של חזרה מדויקת על משפט תנועתי. כך נוצרה התוכנית הראשונה ובה מחרוזת ריקודי תפילה וריקודי כתפיים בשם "הווי הכפר". טלי יצחקי תכננה את התלבושות ויחיאל אורגל היה אחראי לתאורה. שניהם מורים בחוג לתיאטרון בחיפה. התוכנית השנייה של הלהקה עוסקת במסע העדה במדבר סודאן בהמשך "מבצע משה". רקדני הלהקה, שעברו את החוויה כילדים,

תיאטרון מחול אסקסטה, "ריקוד מקלות", כוריאוגרפיה: רות אשל. תצלום: דינה גונה
Esketa Dance Theater, Sticks by Ruth Eshel.
Photo: Dina Gona